

EDUSKUNNAN
PUOLUSTUSASIAINVALIOKUNTA

Helsingissä

14 päivänä joulukuuta 1990

Lausunto n:o 3

Toiselle lakivaliokunnalle

Toinen lakivaliokunta on 20 päivänä marraskuuta 1990 päivätyllä kirjeellään pyytänyt eduskunnan päätöksen mukaisesti puolustusasiainvaliokunnalta lausunnon hallituksen esityksestä n:o 242 sotilaskurinpitolaain muuttamisesta.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina nuorempi hallitussihteeri Seppo Kipinoinen puolustusministeriöstä, toimistopäällikkö Kalevi Klefström pääesikunnasta, yleissihteeri Antti Kymäläinen Päälystöliitosta, majuri Pekka Kouri Upseeriliitosta, puheenjohtaja Pentti Laamanen Suomen Sinibaretti-liitosta, lainsäädäntöneuvos Ilkka Rautio oikeusministeriöstä, puheenjohtaja Pirkko Mattila Puolustusvoimien Henkilökuntaliitosta, oikeustieteen lisensiaatti Martin Scheinin Helsingin kaupungista, pääsihteeri Tero Paloheimo Suomen Varusmiesliitosta ja upseerikokelas Jukka Mälkki Uudenmaan Jääkäripataljoonasta. Eduskunnan oikeusasiamies Jacob Söderman on jättänyt valiokunnalle asian johdosta kirjallisen lausuntonsa.

Hallituksen esityksessä sotilaskurinpitolakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että kurinpitomenettelyssä käytettävien kurinpitoseuraamusten enimmäismääriä alennettaisiin ja kurinpitokäytäntöä nykyiseen verrattuna muutoinkin lievennettäisiin sekä sotilasarangaistussäännösten alaisen henkilöstön ja asevelvollisten oikeusturvaa parannettaisiin. Ehdotetut muutokset koskevat erityisesti esitutkimamenettelyn kehittämistä ja kurinpitoseuraamusten valikoiman ja itse seuraamusten täsmentämistä.

Valiokunta toteaa, että ehdotetut muutokset ovat yleisesti ottaen myönteisiä ja kehittävät sinänsä välttämätöntä sotilaskurinpitojärjestelmää. Edelleen valiokunta toteaa, että ehdotetut muutokset noudattavat niitä oikeusturvan

toteutumista koskevia periaatteita, joita eduskunta edellytti hyväksyessään vuoden 1984 alussa voimaan tulleen ehdotuksen sotilaskurinpitolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Valiokunta katsoo, että nyt ehdotettujen muutosten tavoitteiden toteutumista on tarkoin seurattava ja järjestelmää tarvittaessa kehitettävä. Tämä koskee erityisesti esitutkintaa ja rangaistusten täytäntöönpanoa.

Valiokunta pitää perusteltuna kurinpitomenettelyssä määrättävän arestin enimmäismäärän alentamista nykyisestä 15 vuorokaudesta 8 vuorokauteen, jotta mm. mahdolliselta Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen vastaisuudelta vältyttäisiin. Valiokunta kiinnittää erityistä huomiota siihen, että arestin täytäntöönpano-olosuhteita olisi kehitettävä arestitiloja kohentamalla, peseytymismahdollisuuksia parantamalla ja antamalla arestirangaistusta suorittavalle mahdollisuus lukea lehtiä ja kirjallisuutta vapaan valintansa mukaan. Valiokunta kiinnittää tässä yhteydessä huomiota myös siihen, että puolustusvoimien Yleisen palvelusohjesäännön X luvun arestilaisia koskevat määräykset tulisi muuttaa hallituksen esityksessä esitetyn mukaisiksi.

Valiokunta korostaa kurinpitokäytännön ohjauksen ja koulutuksen merkitystä. Koulutuksella olisi laajennettava esitutkintaan perehtyneiden henkilöiden määrää siten, että tutkijana voisi poikkeuksetta toimia muu kuin tutkittavan suoranainen esimies. Samoin olisi pääperiaatteena pidettävä sitä, että kurinpitoesimiehen olisi ennen kurinpitorangeistuksen määrittämistä aina kuultava syylliseksi epäiltyä. Valiokunta korostaa myös, että ennen lainmuutoksen voimaantuloa olisi laadittava uudet, selkeät ja yhdenmukaiset seuraamussuosituksiset sisältävät soveltamisohjeet.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että 27 §:ssä on ehdotettu laajennettavaksi joukko-osaston komentajan tarkastus- ja etsintäoikeuksia koskemaan myös puolustusvoimien palveluksessa olevia siviilihenkilöitä. Pakkokeinojen soveltaminen on nykyisessä sotilaskurinpitolaissa nimenomaisesti rajattu vain rikoslain 45 luvun alaisiin henkilöihin. Tästä seuraa, että mainittu säännösehdotus saattaa olla ristiriidassa HM 6 §:n kansalaisen perusoikeuksia koskevien sääntelyjen kanssa.

Valiokunta toteaa, että esityksestä puuttuu lakiehdotus rikoslain 2 luvun 1 §:n 3 momentin

muuttamisesta siten, että siinä mainittaisiin poistumisrangaistus kurinpitorangeistuksena. Valiokunta katsoo, että koska sotilaisiin kohdistuvat kurinpitorangeistukset on edellä mainitussa lainkohdassa lueteltu, olisi tällainen lisäys syytä tehdä vielä eduskuntakäsittelyn yhteydessä.

Edellä esitetyn perusteella puolustusasiainvaliokunta esittää kunnioittaen,

*että toinen lakivaliokunta mietintö-
ään laatiessaan ottaisi huomioon, mitä
tässä lausunnossa on esitetty.*

Asian ratkaisevaan käsittelyyn ovat valiokunnassa ottaneet osaa puheenjohtaja Holvite, varapuheenjohtaja Uitto, jäsenet Joenpalo,

Jääskeläinen, Lamminen, Lax, T. Roos, Sarapää, Siuruainen ja Uosukainen sekä varajäsenet Ala-Harja, Lahti-Nuuttila ja P. Leppänen.

Eriävä mielipide

Puolustusasiainvaliokunnan lausuntoon II lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä (HE n:o 242) laiksi sotilaskurinpitolain muuttamisesta haluamme esittää vastalauseenamme seuraavaa:

Koska lukuisissa asiantuntijalausunnoissa mielestämme vakuuttavalla tavalla on kiinnitetty huomiota siihen, että hallituksen esitys — myönteisestä perussuunnastaan huolimatta — sisältää edelleen Suomea sitovien ihmisoikeussäännösten kannalta ongelmallisia kohtia, emme ole voineet hyväksyä valiokunnan enemmistön näkemystä.

Myönteistä esityksessä on arestirangaistusten lyhentäminen ja pyrkimys niiden käytön vähentämiseen.

Oikeusvaltiollisen lainsäädännön lähtökohana vapausrangaistukseen määräämisessä tulisi mielestämme olla se, että vapausrangaistukseen määrääminen voi tapahtua vain puolueettoman tuomioistuimen toimesta. Tämä periaate tulee ulottaa koskemaan myös sotilaita.

Oikeusministeriö on esittänyt lisäksi, että esitutkinnan suorittajana ei tulisi sallia toimivan syytetyn välittömän esimiehen, jolla käytännössä on aina juttuun tutkittavan aseman kannalta epäasianmukainen asianosaisen asema (vrt. esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 1 kohtaa ja tuomarin jääviysperusteita oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 1 §:ssä; tuomari asianosaisen "vastapuolena").

Asiantuntijankemeykseen viitaten toteamme, että nykymuotoisesta arestirangaistuksesta tulisi luopua kokonaan, jotta lainsäädäntöme saataisiin vastaamaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan asettamia vaatimuksia. Tämä sopimusmääräys ja sen tulkinta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa edellyttää rangaistusluonteisten vapaudenmenetysten määräämistä vain tuomioistuimissa.

Mielestämme arestirangaistuksesta sotilaskurinpitolaissa tulisi luopua kokonaan ja tämän vuoksi lainsäädäntöuudistusta tulisi jatkaa oikeusvaltiollisten oikeusturvatakeiden laa-

jentamiseksi koskemaan myös sotilaita. Tätä valiokunnan olisi myös tullut edellyttää lausunnonsaan.

Koska lakiesitys olisi tullut kirjoittaa tällä perusteella kokonaan uudestaan, katsomme vähimpänä parannusehdotuksena olevan sen, että arestista päättäminen olisi siirretty tuomioistuimien tehtäväksi.

Tämän perusteella valiokunnan olisi tullut muuttaa esityksen 2 §:n 3 momentti kuulu- maan näin:

”Kurinpitomenettelyssä ei voida määrätä arestia. Kurinpitosakkoa määrätään kurinpitomenettelyssä vähintään yhdeltä ja enintään kolmeltakymmeneltä päivältä sekä poistumisrangaistusta vähintään yksitoista ja enintään viisi- toista vuorokautta.”

Samalla arestin täytäntöönpanotapaan olisi valiokunnan tullut kiinnittää huomiotaan ehdottomalla muotoilulla (”valiokunta edellyttää, että ...”). Lausunnon kappaleessa — ”Valiokunta pitää perusteltuna kurinpitomenettelyssä ...” — toinen virke olisi tullut aloittaa sanoilla ”Valiokunta edellyttää, että ...” ja liittää saman kappaleen kolmas ja viimeinen virke tähän rakenteeseen. Tässä yhteydessä valiokunnan olisi tullut myös lisätä ”edellyttää”-rakenteeseen lakivaliokunnan aiemmassa mietinnössä (n:o 1) lausuttu kanta, että arestin täytäntöönpanossa siirryttäisiin aiempaa useammin arestin täytäntöönpanoon palvelusvelvollisuudella.

Jo edellä mainittuihin perusteluihin ja oikeusministeriön kantaan viitaten toteamme, että esitutkintaa suorittavan tehtävään ei missään tilanteessa pitäisi määrätä kurinpitomenettelyn kohteeksi joutuneen suoranaista esimiestä.

Oikeusministeriön lausunnossa todetaan, että tutkijaksi tulisi poikkeuksetta järjestää muu kuin suoranainen esimies ja että ei ole asianmukaista, että rangaistuksen määrävä henkilö, joka on lisäksi esimiesasemassa tutkittavaan nähden, suorittaa myös esitutinnan asiassa. Samoin tulisi edellyttää, että kurinpitoesimiehen on aina kuultava epäiltyä ennen seuraamuksen määräämistä. Huolimatta siitä, että näistä seikoista mainitaan valiokunnan lausunnossa, valiokunnan enemmistö ei ole niitä edellyttänyt lausunnossaan.

Tässä yhteydessä valiokunnan olisi tullut

esittää esityksen 28 §:n 2 momentin toisesta virkkeestä poistettavaksi sanat:

”...mikäli mahdollista...”

Samalla valiokunnan olisi tullut esittää esityksen 31 §:n kolmannelta lauseesta, joka alkaa sanalla ”jolla”, poistettavaksi sanat:

”...kuulemisesta ja lausunnon hankkimisesta aiheudu asian käsittelylle huomattavaa viivästymistä”.

Esityksen 27 § antaa joukko-osaston komentajalle valtuuden toimituttaa myös puolustusvoimien palveluksessa oleviin siviilihenkilöihin kohdistuvia tarkastuksia ja etsintöjä. Osittain toimenpiteet saattaisivat koskea hyödykkeitä, joiden hallussapitoon ei liittyisi mitään rikollista.

Nykyisessä sotilaskurinpitolaissa pakkokeinojen soveltaminen on nimenomaisesti rajattu rikoslain 45 luvun alaisiin sotilashenkilöihin. Vuonna 1982 lain eduskuntakäsittelyssä perustuslakivaliokunta (PeVL n:o 7/1982 vp.) hyväksyi tällä rajauksella lain säädettäväksi HM 16 §:n nojalla tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä käsiteltäväksi. Koska pakkokeinoista rikostutkinnassa säännellään toisaalla (pakkokeinolaki, 450/87), katsomme, että sotilaskurinpitolaki on tässä mielessä väärä laki asian säätelylle.

Näillä perusteilla valiokunnan olisi tullut lausunnossaan

esittää poistettavaksi esityksen 27 §.

Lopuksi toteamme, että valiokunnan olisi tullut lausunnossaan edellyttää poistumiskieltorangaistuksen soveltamista varusmiehiin niin, että jokaiselle poistumiskieltorangaistuksen saaneelle on turvattava vähintään yksi viikonloppuvapaa kuukaudessa, ja että voimaantulosäännöstä olisi muutettava niin, ettei ennen lain voimaantuloa tehdystä teosta, josta olisi saattanut seurata esimerkiksi kahdentoista vuorokauden poistumiskielto, voida määrätä kahdentoista vuorokauden poistumisrangaistusta. Viimeksi mainittu muutosesitys seuraa siitä, että muutoin joudutaan ristiriitaan ihmis- oikeussopimuksiinkin sisältyvän lievemmän lain periaatteen kanssa.

Näihin seikkoihin on kiinnitetty huomiota sekä asiantuntijalausunnoissa että oikeusministeriön lausunnossa.

Valiokunnan olisi tullut lausunnossaan esittää uuden virkkeen lisäämistä voimaantulosäännöksen loppuun seuraavasti:

Helsingissä 14 päivänä joulukuuta 1990

Pauli Uitto

”Poistumisrangaistusta ei kuitenkaan voida määrätä tai tuomita ennen lain voimaantuloa tehdystä teosta.”

Pekka Leppänen